

שומת נזקים - חפץ או כסף?

[1] ב"ק צג ע"ב

כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה.

[2] שו"ע דשה; מחל"רמב"ם ורא"ש בב"מ צט ע"ב

הסבל ששבר חבית של יין לחנוני ונתחייב לשלם, והרי הוא שוה ביום השוק ד' ובשאר ימים ג', אם החזירו ביום השוק חייבים להחזיר חבית של יין או ישלמו לו ארבע, והוא שלא היה לו יין למכור ביום השוק, אבל אם היה לו יין, מחזירין לו שלשה. ואם החזירו לו בשאר ימים, מחזירין לו שלשה ומנכין לו בכל זמן טורח שהיה טורח במכירתה ופגם הנקב שהיה נוקב החבית, וכן כל כיוצא בזה. הגה: גם זה ל' הרמב"ם ודעתו, אבל רוב המפרשים חולקים וסבירא להו בהפך שאם שבר בשאר הימים משלם ג', ואם שברו ביום השוק, אם בא לפורעו בשאר הימים צריך ליתן לו ארבע ואינו נפטר אם רוצה ליתן לו חבית אחר של יין, אבל אם בא לפורע ביום השוק יכול להחזיר לו חבית אחר של יין, והוא שאין לו יין אחר למכור בשוק, אבל אם יש לו יין אחר הרי הוא אצלו כשאר ימים וצריך ליתן לו דמי היין (טור בשם הרא"ש).

[3] קצות

א. ושיטת רש"י... מדבריהם מבואר דהשבירה הוי בשאר יומי אלא דאפילו הכי כי אהדרו בתר יומא דשוקא הראשון מהדרי חמשא משום דאמר חנוונאה אילו הוי גבאי ביום השוק מזבנא ליה בחמשא. אמנם קשה טובא כיון דקי"ל (ב"ק צג,ב) דכל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה וכל השומרין כשעת הפשיעה... והא דכל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה אע"ג דאייקר בשעת התביעה, היינו היכא דלא נודע בשעת הגזילה אם יתייקר אח"כ, אבל היכא דידוע היוקר דלקמיה כי הכא דביום השוק שוה חמשא אזלין בתר יוקרא דלקמיה... משום דינא דגרמי... וכיון דדעת רש"י והתוס' והרמב"ן בחדא שיטה... אם תפס חנוני נראה דלא מפיקין מיניה.
 ב. ולדברי הרמב"ם לא ירדנו, דהא כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה ולא כשעת התביעה.

[4] נתיבות

משמע דלא שייך דין זה רק בסבל. והטעם נראה, כיון דמייירי ששברו בפשיעה כמ"ש הסמ"ע ס"ק י', ומבואר בסימן קע"ו סעיף י"ד בהג"ה דשותף שמכר קודם זמנו דהוי פשיעה דחייב לשלם לחבירו מה שנתייקר אח"כ, ועיין מה שכתבתי שם [משה"א סקל"א] הטעם, דדמי לפועל דחייב לשלם מה שהיה יכול להרויח... ולפי"ז י"ל דמייירי ששכר סבל לשאת את החבית ליום השוק למוכרו לאחרים בד'... ומ"ש הרמב"ם כשמחזיר לו בשאר ימים דאינו משלם לו רק ג', היינו כשמחזיר לו קודם יום השוק הראשון אז נפטר בג', כיון דבזמן זה יכולין לקנות חבית יין כיוצא בזה בג', ואין הפסד לחנוני, שהסבל יאמר לו אם תצטרך ליין תוכל לקנות בסך זה. אבל כשמחזיר לו אחר יום השוק, אין סברא כלל שיפטר בג'.

[5] שו"ע צה,ו; מחל"רמב"ם וראב"ד בדמי נזקי קרקע

החופר בשדה חבירו בורות, שיחין ומערות, והפסידה, והרי הוא חייב לשלם, בין שטענו שחפר והוא אומר: לא חפרתי... פטור משבועה דאורייתא. ו"א דוקא שתבעו למלאות החפירות, אבל אם תבעו לשלם פחתו הרי זה כשאר תביעות ממון.

[6] שו"ע שפזא

שמין כמה היתה הבהמה שוה וכמה הנבילה שוה, וכמה היה הכלי שוה והוא שלם וכמה שוה עתה, ומשלם הפחת לניזק עם הנבילה או הכלי השבור, כדרך שנתבאר בשורו שהזיק.

[7] ש"ר

וז"ל הרב המגיד... ואין החילוק שכתב הר"א ז"ל נראה נכון, שהרי אין ביד התובע להכריח לנתבע למלאות לו החפירות אלא אם רצה משלם לו נזקו והפסדו, הלכך מה לי תובע למלאות מה לי תובע בדמים, כאן וכאן תביעתו דמים הבאין מחמת קרקע הן... ואני אומר מה שכתב שהרי אין ביד התובע להכריח לנתבע למלאות לו החפירות... ולא ידעתי מנא ליה הא, דאע"ג דקי"ל לקמן סימן שפ"ז דשמין למזיק, היינו היכא דאי אפשר לתקן הנזק, אבל היכא שאפשר לתקן מסתברא שחייב המזיק לתקן הנזק, ואפילו תימא שאין חייב, מ"מ דעת הראב"ד נכונה, וכונתו דהיכא שאפשר למלאות החפירות ואף שאינו חייב לשלם אלא דמים מ"מ ודאי בדמים שיתן לו ימלא החפירות, א"כ תביעת קרקע היא, אבל אם תבעו לשלם פחתו, כגון שאי אפשר למלאות החפירות כגון ששטפם נהר... הרי הוא כשאר תביעת ממון

[8] ספר מחנה אפרים - הלכות נזקי ממון - סימן א

לענו גזילה קי"ל דחייב לשלם חמשה כמו שהיה שוה בשעת הגזילה ואינו יכול לפטור עצמו אפילו להחזיר כלי אחר כמות שגזל כדמוכח בפ' כל שעה דף ל"ב וכדפירש רש"י שם, משום דכתיב אשר גזל כעין שגזל. ואיכא למימר דדוקא גבי גזלן הוא דהוי הכי משום דגלי קרא כעין שגזל אבל בשאר מזיק אפשר דסגי כשיחזיר כלי אחר כמו שהזיק ואע"ג דהשתא אינו שוה כ"כ כדמעיקרא.

וראיתי להרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות שכירות שכתב, הסבל ששבר חבית של יין לחנוני ונתחייב לשלם והרי היא שוה ביום השוק ארבעה ובשאר הימים ג', אם החזירו ביום השוק חייבים להחזיר חבית של יין או ישלמו ד', החזירו לו בשאר הימים מחזירין שלשה ע"כ. וכתב ה"ה דהטעם שהם יש להם לשלם חבית של יין לפיכך כל שמשלמים דמים רואין כמה היא שוה בשעת החזרה וכו' עכ"ל. נראה מדבריו אלו כמ"ש דאפילו שהיה שוה בשעה שהזיקה הארבעה והשתא אינה שוה אלא ג' יכול לפטור עצמו בחבית של יין או בדמי שלשה כמו שהיא שוה עכשיו. והטעם כמו שכתבתי משום דאין חיובו של זה אלא להחזיר חבית יין או דמי החבית. וכן נראה שהבין הטור בכונתו:

ואפילו החולקין על הרמב"ם ז"ל שכתבו דכיון שהיה שוה בשעת שבירה ד' אינו נפטר במה שיתן לו עכשיו חבית ששוה שלשה ה"ט משום דאייירי בחנוני העשוי למכור ומצי אמר ליה אלו לא שברת אותה הייתי מוכרה באותו יום בד', אבל בעל הבית שאינו רוצה למכור חפציו דלא מצי למטען האי טענה יראה דכל שהחזיר לו כלי אחר כמו שהזיק סגי, וכ"כ יכול ליתן דמי הכלי כמו ששוה עכשיו.

[9] חזון איש ב"ק סי' ו אות ג

ויש לעיין היכי שקלקל כותל ביתו ואי שיימין כל הבית לא נפחת כלל כספו היכי שיימין, ונראה דכיון דאין בית עומד למכירה אלא לתקן בדקיה משלם מה שחברו מפסידו בהוצאות התיקון, והרי כתב רש"י גטין נ"ג א' דכהנים שפיגלו חייבין לשלם אפילו בנדבה שאינו חייב להביא אחרים, משום שהיה רוצה להביא דורון ולא הביא הרי מה ששוה לו לעצמו חשיב מפסידו ומזיקו... ונראה דזו כונת הראב"ד... בתובע דמי מלאוי שזו תביעת קרקע שהמלאוי הוא קרקע, אבל אם עשה חפירות עמוקות שאין דרך בני אדם למלאותן שיעלו ביוקר מאד ודרך בני אדם לסבלן אז אי אפשר לו לתבוע למלאותן אלא יכול לתבוע פחת החצר וזו תביעת ממון. ונראה דמודה בזה הרמב"ם.